

Het jonge gezicht van een oud bedrijf

Honderd jaar serviezen van Goedewaagen

Iedereen denkt in eerste instantie bij het horen van de naam Goedewaagen aan Goudse pijpen. Begrijpelijk, want die heeft dit bedrijf veel en lang gemaakt. Maar daarnaast heeft Goedewaagen zich nagenoeg een eeuw beziggehouden met de productie van serviesgoed.

TEKST: **FREDERIK F. BARENS**

Hoewel Goedewaagen, als een gedegen keramisch bedrijf, zich voornamelijk richtte op de gemiddelde smaak van zijn afnemers, kende het productieprogramma gedurende de afgelopen eeuw ook een aantal hoogtepunten. Deze zijn belangrijk genoeg om er kennis van te nemen.

Het is niet zo vreemd dat er in Gouda van oudsher pottenbakkers werkzaam zijn geweest. Het stadje ligt aan het water en in vroegere tijden was vervoer per schip de enige manier om aardewerk breukvrij naar elders over te brengen. Bovendien konden ze gebruikmaken van de aanwezigheid van de klei en de turf die in de directe omgeving rijkelijk voorhanden waren. Weliswaar was die klei niet van zo'n geweldige kwaliteit, maar voor grof gebruiks aardewerk was hij goed genoeg.

Pas tegen het einde van de zestiende eeuw kwam daar verandering in. De uit Italië afkomstige vakgenoten brachten een nieuwe wijze van werken met zich mee en niet alleen in plaatsen als Rotterdam, Haarlem of Amsterdam, maar ook in Gouda kwam de keramische productie, mede door de aanvoer van klei van elders, op een hoger peil te staan. In dat kader stichtte de waarschijnlijk uit Delft afkomstige Jacob Pietersz. in 1612 het aardewerkbedrijf De Sterre, dat later, in de negentiende eeuw, nog bleek te bestaan, alleen heette het toen De Star.

Nu zult u vragen wat dat met Goedewaagen te maken heeft. Dat was immers een familie die zich sinds 1779 met het maken van pijpen had beziggehouden. Dat klopt, maar in dat maken van pijpen bleken de toenmalige Goedewaagens zó goed te zijn, dat ze in 1853 financieel in

staat waren De Star over te nemen. Behalve op het maken van pijpen, ging men zich daarna ook toeleggen op het maken van eenvoudig handgedraaid gebruiks aardewerk.

Hoe het verder ging

De zaken gingen goed, zo goed zelfs dat men in 1907 toe was aan een fikse uitbreiding van het bedrijf. Het nieuwe fabrieksgebouw kwam te liggen aan het Jaagpad, even buiten het Gouda van toen. Voor die dagen was het gebouw redelijk modern, met werkruimten met grote ramen en als noviteit... elektrisch licht. Er werden nog steeds pijpen gemaakt, maar aan de hand van een toevallig bewaard gebleven catalogus uit 1910 is bekend dat er behalve dat ook veel huishoudelijk aardewerk werd vervaardigd. Dat laatste bestond uit kookpotten, melkkannen, vergieten, bloempotten, theepotten en dergelijke zaken, terwijl er ook kinderserviesjes werden gemaakt. Dat gewone gebruiks goed bestond uit enigszins grof aardewerk, gemaakt van vette witte klei, bedekt met een meest groene of bruinrode loodglazuur. Begrijpelijkerwijs was de Eerste Wereldoorlog en de jaren daarna een moeizame periode voor de gehele keramische industrie in dit land. De grotere bedrijven hadden hun buitenlandse afzet, waarvan zij voor een deel afhankelijk waren, totaal verloren. De kleinere hadden te maken met een verminderde koopkracht op de binnenlandse

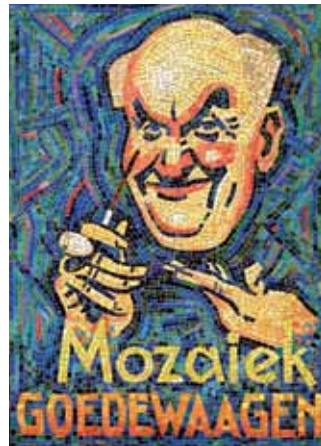

links
Goedewaagen, tegeltableau, floraal decor in reliëf, M.S.Tsjsidane, ontwerp Lion Cachet, 1931. Collectie Royal Goedewaagen.

boven
Goedewaagen, sgraffito-tableau met een decor van Venetië, ontwerp Lion-Cachet, 1924. Collectie Royal Goedewaagen.

onder
Goedewaagen, servies Lotus, ca. 1923, naar een vermoedelijk ontwerp van Bert Nienhuis.

linksboven
Goedewaagen, mozaïek met een aquarel van Piet van de Hem en W.H. van Norden, ca. 1935. Collectie Royal Goedewaagen.

rechtsboven
Goedewaagen, gevelsteen met renaissance motief, ontwerp L.W. van Norden, ca. 1940. Collectie Royal Goedewaagen.

onder
Goedewaagen, servies Tiara, ca. 1936, ontwerp Bert Nienhuis. Grand prix op Wereldtentoonstelling van Parijs in 1937 (coll. Erven Tak).

markt. Het antwoord van Goedewaagen op deze situatie was een verfijning van de productie. Het huishoudelijk aardewerk werd, hoewel nog steeds handgemaakt, daardoor wat eleganter van vorm. Ook stond er zo nu en dan gelegenheidsaardewerk op het productieprogramma en men waagde zich zelfs aan de vervaardiging van tegeltableaus. In 1919 begon men op kleine schaal met de vervaardiging van plateel. De aanleiding hiervoor zal in eerste instantie wel het succes zijn geweest dat de grote Goudse concurrent, de Plaatelbakkerij Zuid-Holland, hiermee had.

Overname

1923 was een belangrijk jaar voor Goedewaagen. De bekende plaatelfabriek De Distel, was

de hierboven genoemde moeilijkheden niet te boven gekomen en dreef eigenlijk alleen nog op de opdrachten voor tegeltableaus die door enkele scheepvaartmaatschappijen besteld werden. Waarschijnlijk zal de orderportefeuille van De Distel de voornaamste reden geweest zijn voor die overname in 1923 door Goedewaagen. Willem Hendrik van Norden van De Distel verhuisde mee naar Gouda en werd daar hoofd van de schildersafdeling. Mede door zijn ontwerpcapaciteit, zijn kennis van het metier en de glazuur-recepten, kwam de inmiddels bij Goedewaagen begonnen productie van sieraardewerk op een hoger peil te staan. Overigens bleef er binnen het bedrijf zoets als een aparte Distelafdeling bestaan en combineerde Goedewaagen bij veel

aardewerk zijn merknaam met het woord Distel. Bestond het gebruiks-aardewerk van Goedewaagen in de eerste decennia van de twintigste eeuw alleen uit op zichzelf staande modellen en vormen, in 1921 ontstond het allereerste theeservies. Het was vijfdeelig: een theepot, een melkkan, een suikerpot, een spoelkom en een lepelvaasje. Kop-en-schotels ontbraken. Men neemt aan dat het een ontwerp was van Jan van Breukelen, die vanaf 1918 bij de fabriek in dienst was. Gedurende de jaren twintig produceerde men het als modelnummer 122. Later werd dit serienummer 700 en kwamen er ook kop-en-schotels bij. Met kleine variaties in de uitvoering en de decoratie, bleef het tot in de jaren tachtig in productie.

Eerste serviezen

Na dit vijfdeelige serviesje van Jan van Breukelen, nam Goedewaagen in de jaren twintig meerdere modellen in productie. Uit de erfenis van De Distel kwam het theeservies 'Lotus'. Het was daar in 1920 ontworpen, maar Goedewaagen begon pas in 1926 met de uitvoering ervan. Eerder, in 1925, had de toenmalige onderdirecteur van de fabriek, Dirk Abraham Goedewaagen, een ontbijtservies ontworpen. Het bestond uit borden, een broodschaal, een botervloot en een vleesschaaltje. Er was wonderlijk genoeg geen theegoed of een melkstel bij. Willem Hendrik van Norden liet zich ook niet onbetuigd. In datzelfde jaar kwam van hem een theeservies van de tekentafel. Voorts produceerde men vanaf 1926 nog een ander model theeservies, waarvan de ontwerper onbekend is. Hiervan waren de theekoppen echter zó wijd, dat de inhoud snel afkoelde, wat in de praktijk niet door iedereen gewaardeerd zal zijn.

Hoewel er dus eigen ontwerpers in huis waren, nodigde de directie van Goedewaagen toch, ter verbreding van het assortiment, kunstenaars van elders uit om ontwerpen te leveren. Een voorbeeld hiervan is Johannes Weiland, die in 1929 een ontwerp voor een theeservies inleverde. Dit servies 'Weiland' (model 987), was vanaf 1930 officieel op de markt.

In 1929 vond de beurskrach in Wallstreet plaats, waarvan ook Goedewaagen de gevolgen tot ver in de jaren dertig zou ondervinden. Pas toen in 1936 de gulden devalueerde en de grote industrieën bij hun export weer in een wat gunstiger positie kwamen, nam langzamerhand ook de koopkracht bij het publiek en daarmee de afzet van Goedewaagen, weer iets toe.

Gouden medaille

Daar waar men dus begin jaren dertig, wat betreft de verkoop van serviezen, met de nodige tegenslag te maken had, bleek de afzet van pijpen, die Goedewaagen nog altijd maakte, te floreren. Door de inkomsten die dit opleverde was men

boven
Goedewaagen, Hermelijndecor, stijl: École-de-Paris, 1948. Collectie J. Seyferth.

midden
Goedewaagen, siervazen met diverse decors waaronder van J.Gidding, ca. 1938. Coll. K.van Brakel en J.Seyferth.

links
Goedewaagen, wandbord, beschildering door Chris de Moor, unicum, 1949.

Bert Nienhuis leverde in 1936 een ontwerp voor een thee- en koffieservies aan. Na wat moeilijkheden bij de uitvoering te hebben overwonnen, maakte het deel uit van de Nederlandse inzending voor de Wereldtentoonstelling van 1937 te Parijs, waar het een gouden medaille won.

boven
Royal Goedewaagen, Art Nouveau-tegeltableau, geschilderd in 1992 door Gerard van Doorn, op basis van ontwerp-aquarel van Bert Nienhuis voor De Distel in 1902.

rechts
Goedewaagen, schenkan, ontwerp Zweitse Landsheer, decor Inca van Willem van Norden, ca. 1957.

in staat op beperkte schaal serviezen te blijven vervaardigen. Voorbeelden hiervan zijn het vanaf 1932 geproduceerde theeservies 'Marion', van Jan van Breukelen, terwijl Jaap Giddig een tekening leverde voor een decoratie van een theeservies. Ook Otto van Tussenbroek ontwierp voor Goedewaagen een theeservies, dat vanaf 1933 verkrijgbaar was, en H.J. Jansen van Galen gooide in 1937 hoge ogen met de thee- en ontbijtserviezen 'Karin'. Ook Bert Nienhuis, die al vanaf 1917 de leiding had van de afdeling pottenbakken aan de Quellinusschool te Amsterdam, leverde in 1936 een ontwerp voor een thee- en koffieservies aan. Hij moest voor de uitvoering ervan wel een nieuw kleimengsel ontwikkelen, want wegens de dunwandigheid gaf het grote problemen bij de uitvoering. Nadat deze moeilijkheden waren overwonnen, maakte het deel uit van de Nederlandse inzending voor de Wereldtentoonstelling van 1937 te Parijs, waar het een gouden medaille won. Het is jammer dat er van dit servies maar weinig exemplaren zijn gemaakt. Vermeldenswaard is verder nog de naam van Lambertus de Boer, die vanaf eind jaren dertig verscheidene ontwerpen voor serviezen leverde. Zijn serviezen werden het meest verkocht en sommige daarvan bleven lang in productie.

Ander gezicht

Gedurende de Tweede Wereldoorlog gebeurde er weinig opzienbarends en nog tot in het begin

van de jaren vijftig waren er geen écht opmerkelijke ontwikkelingen. De laatste zestig jaar kenmerken zich daar echter wel door. Een daarvan was dat men in 1961 in Gouda begon aan een experiment met beenderporselein (bone china), waarmee men een positie op de Angelsaksische markt hoopte te veroveren. Maar toen in 1964 het Engelse pond kelderde, kwam daaraan een abrupt einde.

In 1963 werd besloten het bedrijf van Gouda te verplaatsen naar Nieuw-Buinen, waar de locatie van een oude tapijtfabriek vrijkwam. Zwaar woog bij die verhuizing mee, dat er in de directe omgeving nog de destijds zo noodzakelijke hoogveenturf voor de ovens gestoken werd. De gebouwen in Gouda zijn daarna verkocht en werden in 1974 gesloopt.

Goedewaagen had de gewoonte om een aantal van zijn serviezen lang in productie te houden. De andere bleven meestal tien jaar leverbaar. Om de concurrentie het hoofd te kunnen bieden, is men in de jaren vijftig echter begonnen met een aantal 'klassiekers' een ander gezicht te geven. Het Delftsblauwe decor raakte uit de mode en ook de monochrome pastelkleuren hadden hun langste tijd gehad. Willem Hendrik van Norden en Antoni van Gool leverden ontwerpen voor nieuwe decors, zoals 'Roda', 'Olaf' en 'Fauna'. In dit verband mag ook de naam van C. Unverzagt niet onvermeld blijven. Gedurende de jaren zestig was B. Steinmetz als ontwerper in dienst, terwijl Piet de Jong van 1961 tot 1992 hoofdontwerper was en ook voor de nodige vernieuwing zorgde. In de jaren negentig was die vernieuwing zelfs enigszins revolutionair. Pauline Wiertz leverde toen een nieuw reliëfdecor voor het oude servies 'Oxford', terwijl Caroline Brusse een eigentijds theeservies ontwierp. Onder leiding van Sandar Alblas gingen zes Amsterdamse keramistes van Dutch Decorators aan de slag. Toch is er uiteindelijk bij Goedewaagen een einde gekomen aan de productie van serviezen en met het servies 'Ballet' viel definitief het doek.

Drie namen

Als laatste moeten er nog drie namen genoemd worden die belangrijk zijn geweest voor het veranderende gezicht van Goedewaagen. Het zijn Zweitse Landheer, die in de jaren vijftig begon met de restyling van de ontwerpen van Lambertus de Boer. Voorts Sander Alblas, die in de jaren negentig en daarna hoofd vormgeving was. En sedert 2008 is Robert Bronwasser, die eerst op freelancebasis werkzaam was, als vormgever in vaste dienst. Deze drie hebben er op een essentiële wijze aan bijgedragen dat dit oude bedrijf thans weer een jong gezicht heeft. In Nieuw-Buinen kunt u zich daarvan overtuigen.

boven
Goedewaagen, diverse ontwerpen, waaronder Zweitse Landsheer, W. van Norden, jaren-50. Collectie J. Seyferth en Royal Goedewaagen.

Oude prijslijsten

Het Keramisch Museum Goedewaagen beschikt over veel documentatiemateriaal betreffende het verleden van het bedrijf. Daartoe behoort o.a. een aantal oude prijslijsten en reclamefolders voor de afnemers van de serviezen die destijds leverbaar waren. Het is uiterst interessant deze te bekijken. De bedragen zijn uiteraard nog in guldens en het blijkt dat er van elk serviesonderdeel drie uitvoeringen bestonden. Het ene decor was dus kennelijk arbeidsintensiever dan het andere. Op de prijslijst van 1937 voor het servies 'Karin', ontworpen door H. Jansen van Galen, komen de volgende bedragen voor: Zes koppen en schotels f 3,60, f 4,30 en f 4,80. De theepot f 2,35, f 2,55 en f 2,90. De suikerpot f 1,25, f 1,35 en f 1,65. De melkkan f 1,05, f 1,15 en f 1,35. Zo'n theeservies kwam dus op f 8,25, f 9,55 of f 10,70. Voor een dertigdelig ontbijtservies vroeg men f 12,00, f 13,35 of f 14,70. De kaasstolp stond voor f 4,75, f 5,25 of f 5,90 op de lijst, terwijl een melkbeker resp. f 0,75, f 0,80 of f 0,85 moest kosten.

Iets anders lag het in begin van de jaren zestig. De folder voor de kunstnijverheidscollectie vermeldde toen voor serviesonderdelen met het decor 'Fiësta', dat in zes diverse kleuren uitgevoerd was en die elk tegen hetzelfde bedrag geleverd konden worden, de volgende prijzen: Voor een kop-en-schotel moest toen f 2,45 betaald worden. Een dertigdelig gebakstel was verkrijgbaar voor f 21,75. Een achtelig Eierstel stond op de lijst voor f 5,90, maar een losse Eierdop kon men voor f 0,60 krijgen. Voor een zeventigdelig melkstel moest een bedrag van f 11,00 neergeteld worden. Iedere vergelijking met 2012 gaat natuurlijk een beetje mank, maar het spreekt voor zich dat die bedragen bekeken moeten worden tegen het gemiddelde prijspeil van toen. En dan blijkt dat het serviesgoed van Goedewaagen bepaald niet extreem goedkoop was.

Wie tegenwoordig de webshop van Goedewaagen raadpleegt, ziet daar nog een aantal serviesonderdelen die leverbaar zijn. Een theepot met het decor 'New Delft' komt op € 75,00. Een kop-en-schotel met hetzelfde decor is verkrijgbaar voor € 20,00. Borden met een doorsnede van 30 cm en een decor van de groep 'Dutch Decorators', doen € 81,00. Wie zijn collectie dus nog wil aanvullen kan terecht op www.goedewaagen.nl.

MEER WETEN

Bezoeken
Keramisch Museum
Goedewaagen
Glaslaan 29
Nieuw-Buinen
www.keramischmuseum-goedewaagen.nl